

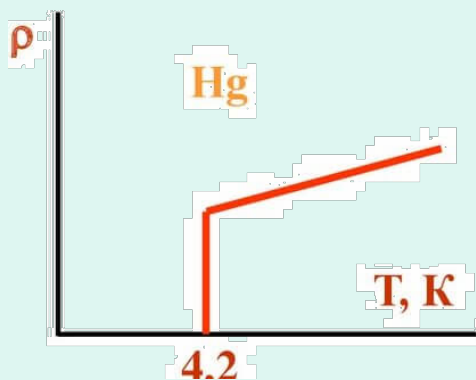
ВИКОРИСТАННЯ НАДПРОВІДНОСТІ В ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ ПРИСТРОЯХ

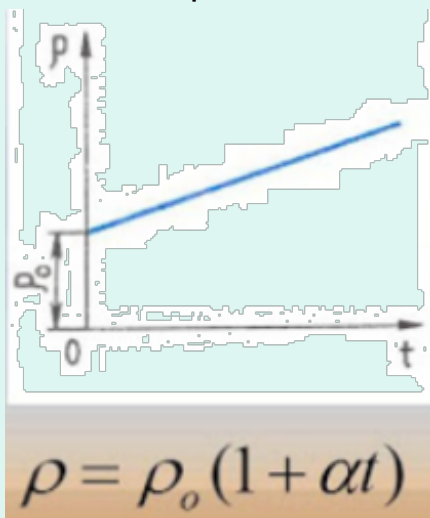
Апарат терапії важкими частинками. У гентрі, що обертається, - надпровідниковий електромагніт Toshiba.

Явище надпровідності

Надпровідність - властивість деяких матеріалів мати строго нульовий електричний опір при досягненні ними температури нижче певного значення (критична температура).

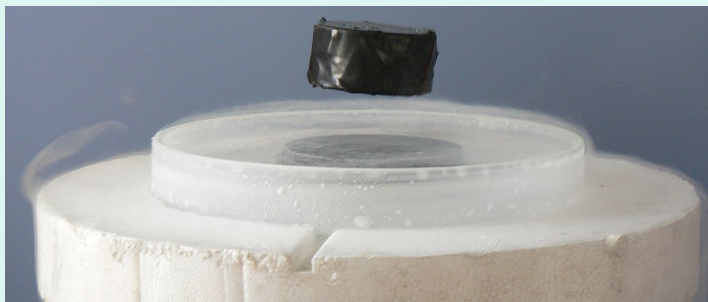

Надпровідник

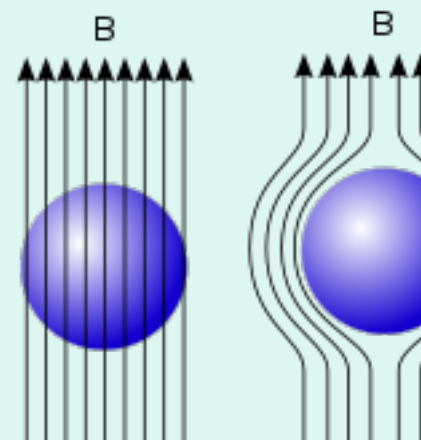

Провідник

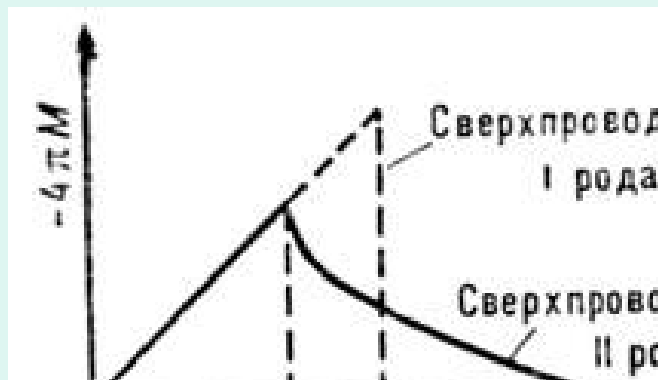
$$\rho = \rho_0 (1 + \alpha t)$$

Магніт, що левітує над високотемпературним надпровідником, рідким азотом, що охолоджується.

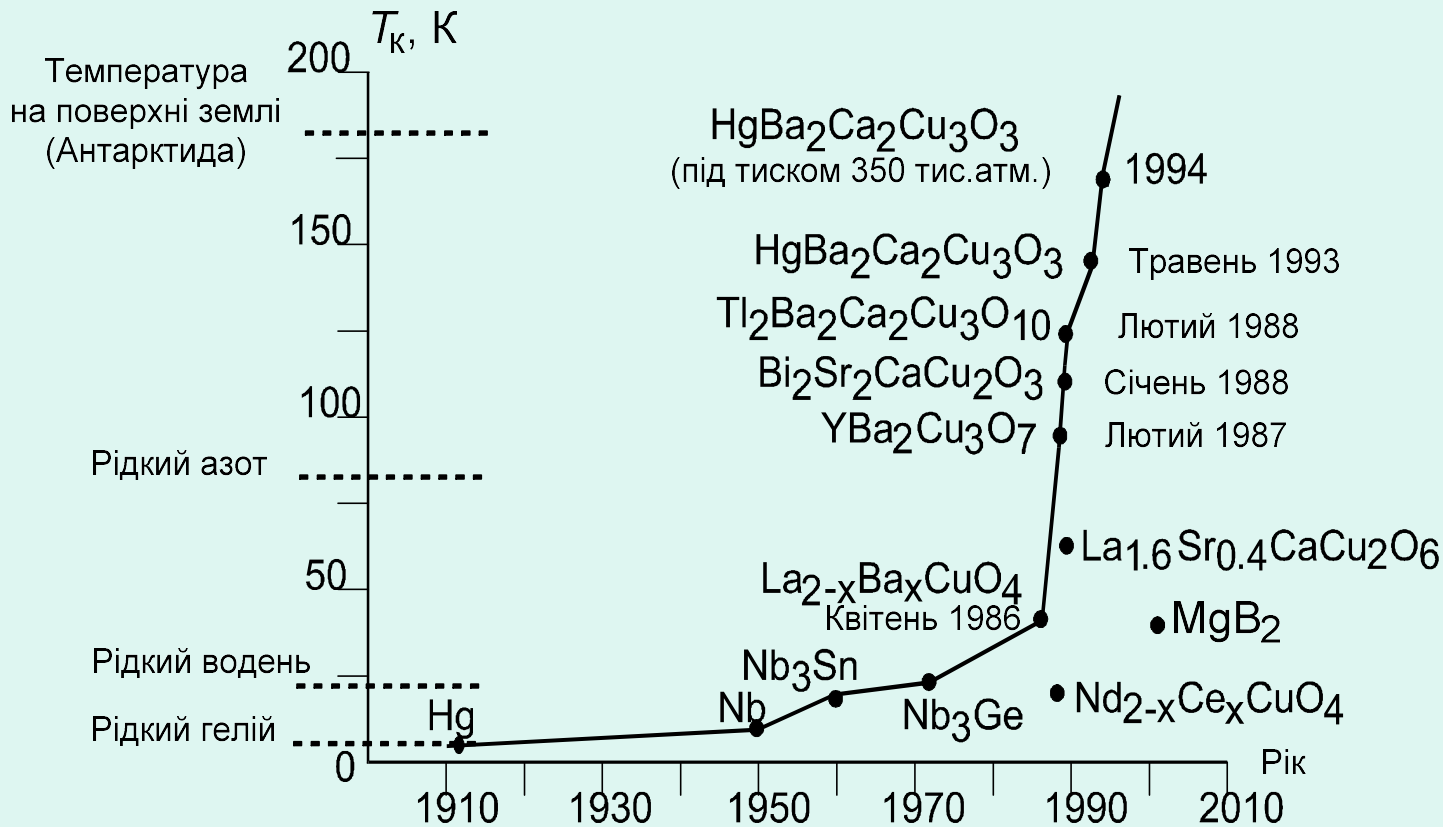

Ефект Мейснера

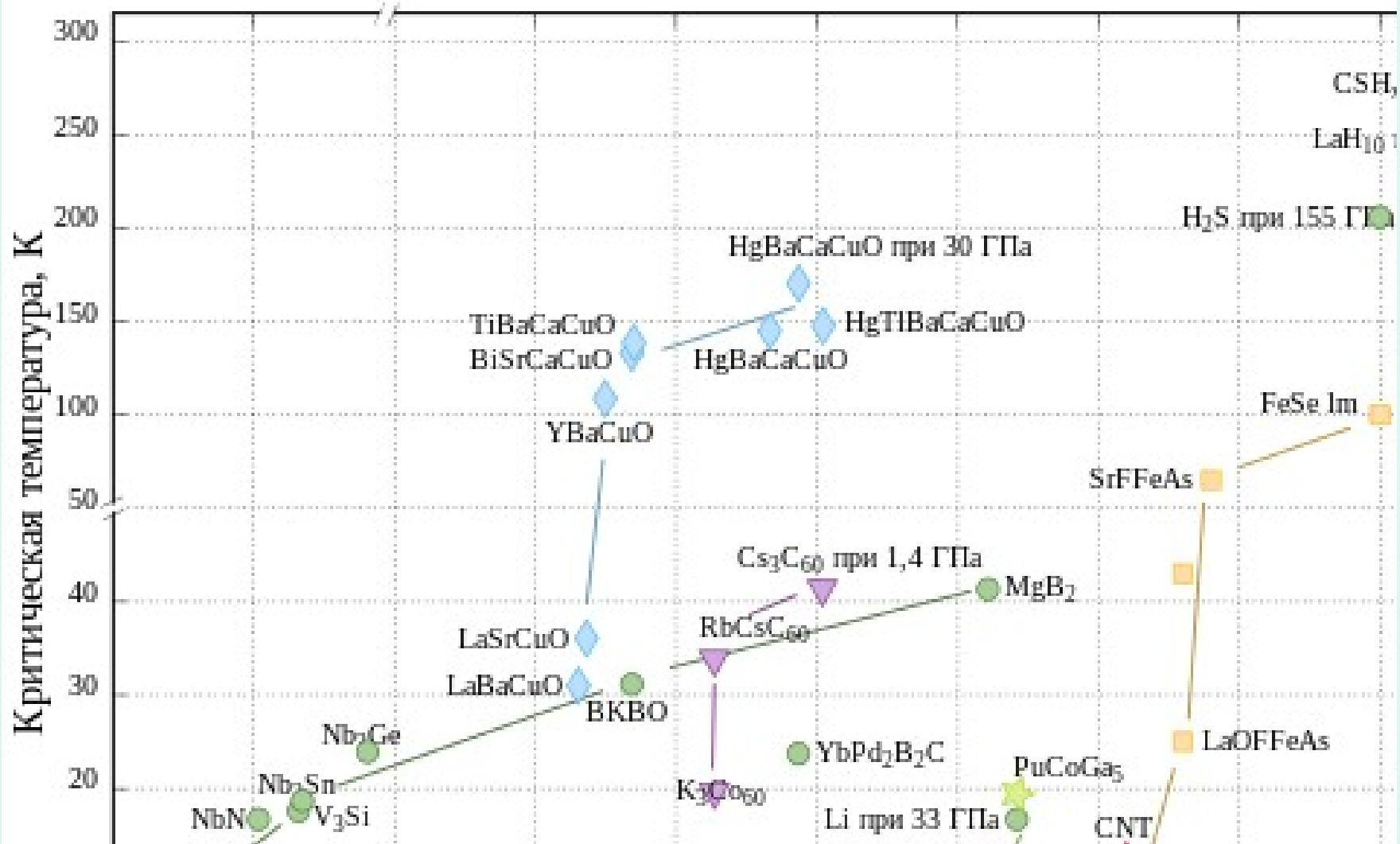
Залежність намагніченості від зовнішнього магнітного поля для надпровідників 1-го та 2-го роду.

НАДПРОВІДНІ МАТЕРІАЛИ

НТНП відносяться чисті метали (наприклад, Hg, Pb, V), сплави (Nb-Ti, Nb-Al) і інтерметалеві сполуки (Nb₃Sn, Nb₃Ge), які стійко працюють лише при температурі близькій до температури рідкого гелію – 4,2 К.

ВТНП - керамічні сполуки, здатні працювати при температурі рідкого водню (LaBaCuO, LaSrCaCuO) або азоту (YBaCuO, BiSrCaCuO, TlBaCaCuO, HgBaCaCuO)

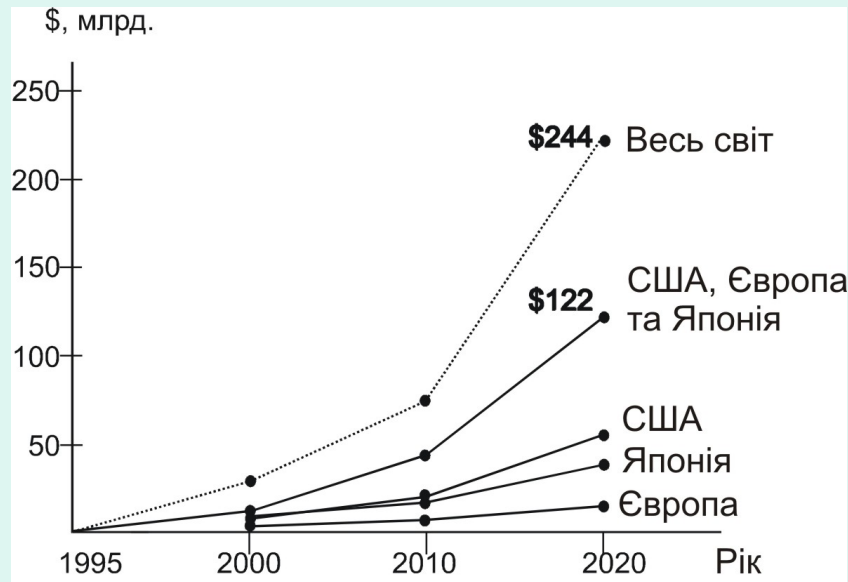

До 2020 найбільш високотемпературними надпровідниками при атмосферному тиску є купрати - кераміки (змішані оксиди)

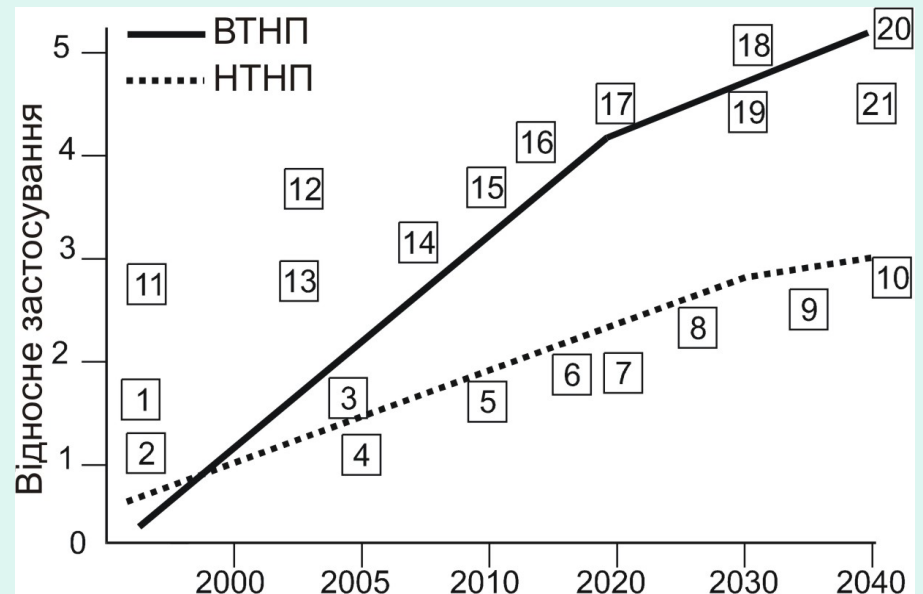
Широкому практичному використанню явища надпровідності в електромеханіці перешкоджають наступні фактори:

- ✓ *надпровідники зберігають свої чудові властивості тільки при криогенних температурах;*
- ✓ *існування критичних величин щільності струму і магнітного поля, при перевищенні яких відбувається перехід у нормальний стан з появою високого опору;*
- ✓ *надпровідні проводи дорогі, вони складаються з особливих матеріалів і являють собою складну конструкцію;*
- ✓ *необхідне застосування спеціальних криогенних зріджувачів і холодоагентів, кріостатів і іншого допоміжного устаткування для функціонування надпровідникових елементів пристрою;*
- ✓ *відбувається постійний розвиток і удосконалювання електромеханічних пристроїв, що використовують традиційні провідникові матеріали, які є альтернативою надпровідникової технології;*
- ✓ *існують значні технологічні, технічні і фінансові проблеми, пов'язані з використанням надпровідників.*

Ринок надпровідникового електротехнічного устаткування

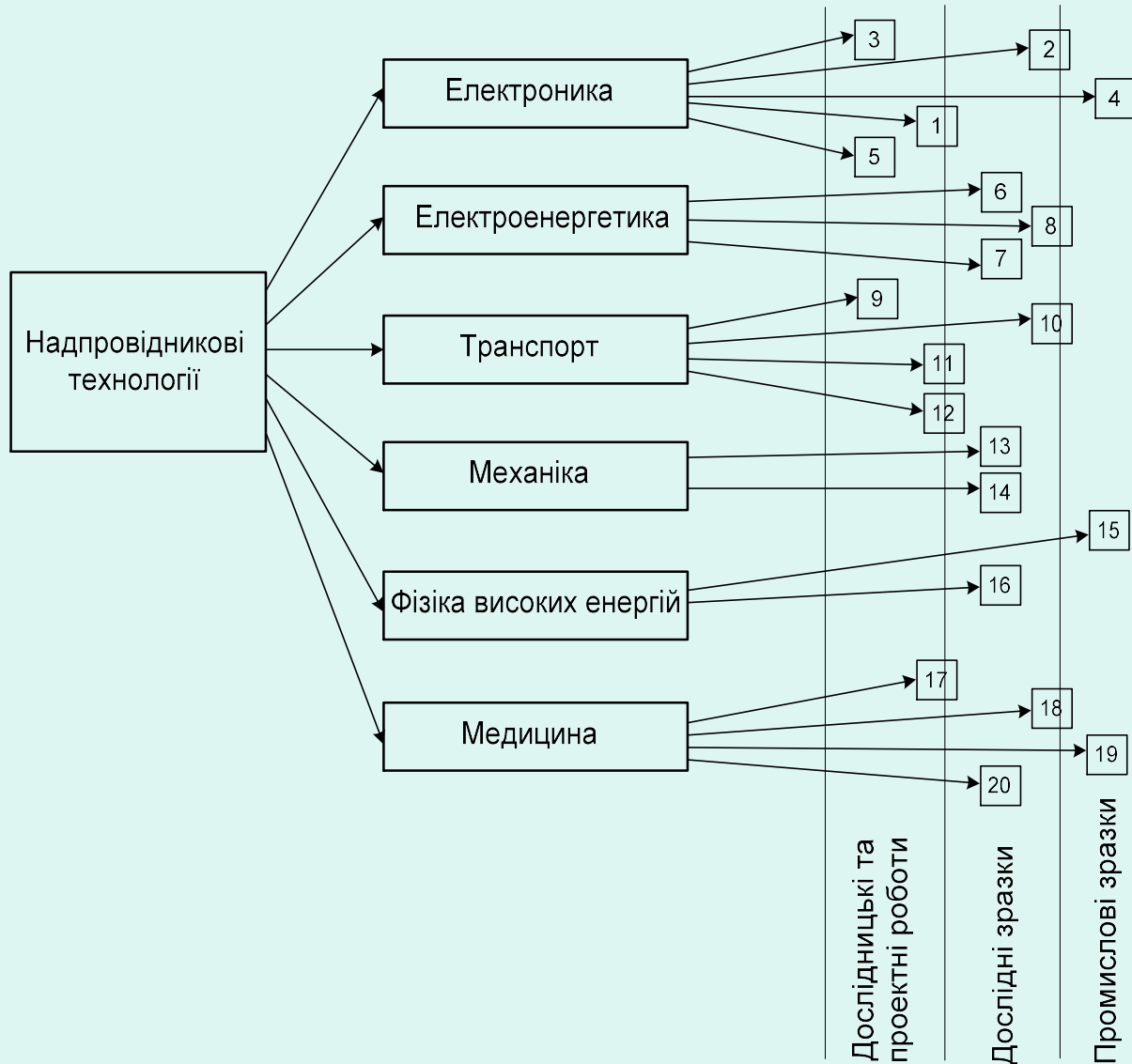

Реалізовані і прогнозовані застосування НТНП і ВТНП

1 – контроль технологічних процесів; мікронакопичувачі енергії; 2 – прилади на основі сквідів, магніти для прискорювачів, магнітні томографи; 3 – обробка аналогових сигналів; 4 – обробка цифрових сигналів, обмежники струму КЗ; 5 – **транспорт на магнітній подушці, електричні двигуни для кораблів**; 6 – великі накопичувачі енергії; 7 – генератори мегавольтамперного рівня, електродвигуни мегаватного рівня; 8 – електромагнітні двигуни для кораблів; 9 – трансформатори (1 ГВА); 10 – термоядерні реактори; 11 – магнітні екрани; 12 – СВЧ-прилади, проводи; 13 – магнітні підшипники; 14 – обробка аналогових сигналів, проводи, силові кабелі; двигуни; 15 – обмежники струму КЗ, регулятори технологічних процесів, накопичувачі енергії; 16 – мікронакопичувачі енергії, обробка цифрових сигналів, кабелі (2 ГВА); 17 – транспорт на магнітній подушці, двигуни мегаватного рівня; 18 – генератори мегавольтамперного рівня; 19 – електромагнітні двигуни для кораблів; 20 – термоядерні реактори, накопичувачі енергії (100 кВт·годин); 21 – трансформатори гігавольтамперного рівня, кабелі (5 ГВА).

Стан і області застосування надпровідності

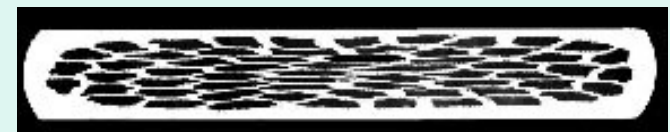
- 1 – струмоводи;
- 2 – надпровідникові електронні прилади;
- 3 – обчислювальна техніка на надпровідникових елементах;
- 4 – сквіди;
- 5 – стільниковий і супутниковий зв'язок;
- 6 – генератори;**
- 7 – накопичувачі електричної енергії;
- 8 – силові кабелі;**
- 9 – космічні станції;
- 10 – транспорт на магнітній подушці;
- 11 – піднімальні пристрої;
- 12 – судові електродвигуни;
- 13 – електродвигуни загального призначення;**
- 14 – магнітні підшипники;
- 15 – прискорювачі;
- 16 – синхротрони;
- 17 – магнітоенцефалографи;
- 18 – магнітні екрани;
- 19 – ЯМР-томографи;
- 20 – магнітокардіографи

До основних НТНП проводів відносяться:

- деформуємий сплав Nb-Ti з такими критичними параметрами: температура $T_k = 9,6$ К при індукції магнітного поля $B = 0$ (вартість проводу не перевищує декількох доларів за 1 кА·м);
- крихка інтерметалева сполука Nb₃Sn із критичною температурою $T_k = 18,3$ К при $B = 0$ (вартість цього проводу становить приблизно 10 доларів за 1 кА·м).

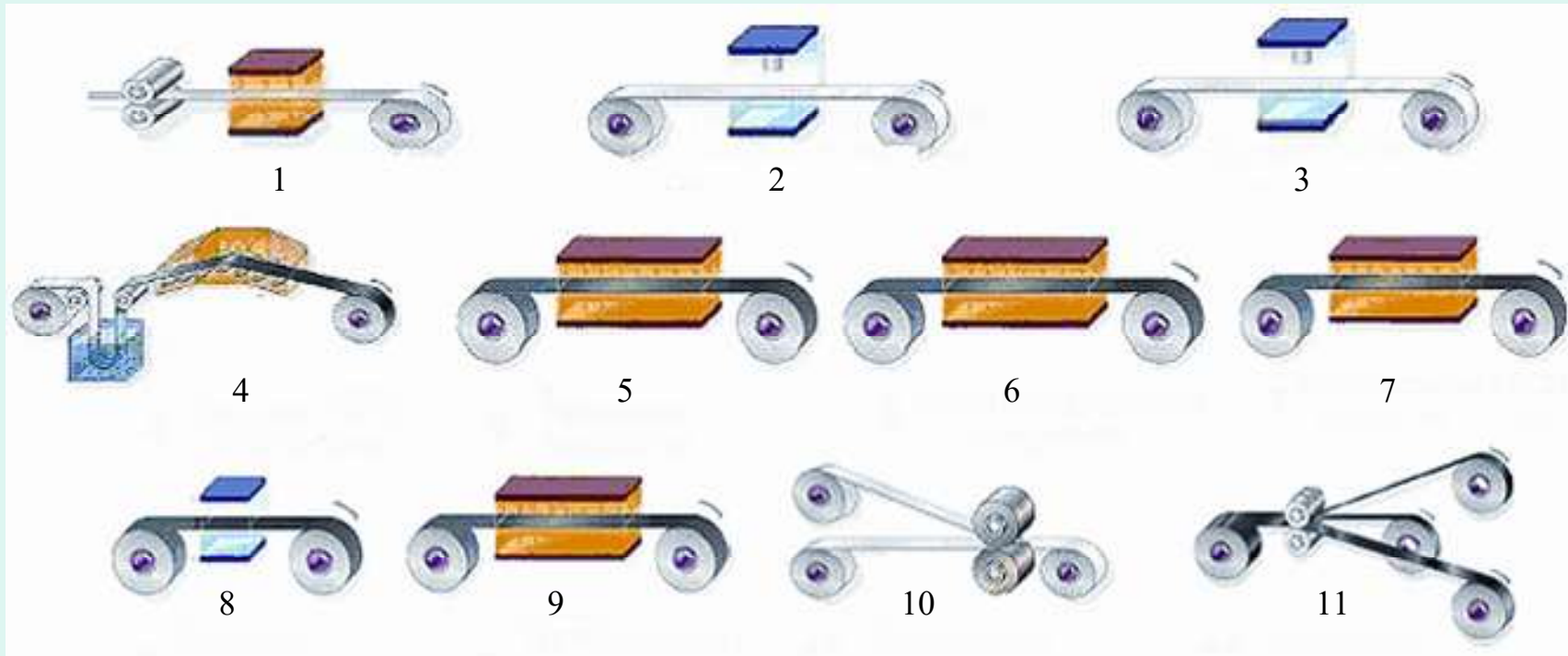
Стрічкові ВТНП проводи виготовляються на основі таких матеріалів:

- **сполука Bi₂Sr₂CaCu₂O_x** у срібній оболонці (Bi-2212/Ag); її критична температура $T_k \approx 90$ К, критичне поле і струми перевищують аналогічні показники НТНП проводів;
- **сполука Bi-2223/Ag** має $T_k = 107$ К; $j_k = 100$ А/мм² при $T = 77,3$ К і $B = 1$ Тл. Вартість цього матеріалу становить близько 100 доларів за 1 кА·м. Найближчим часом очікується зниження його ціни до 10...15 доларів за 1 кА·м, що зробить його конкурентноздатним на ринку надпровідних матеріалів.

Стрічка Bi-2223/Ag

Технологічні етапи отримання ВТНП проводів 2-го покоління

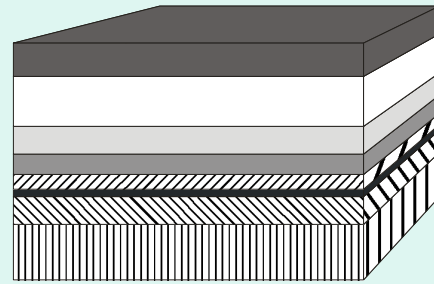

- 1 – виготовлення стрічки – підложки;
- 2 – наноструктурування поверхні підложки;
- 3 – осадження буферного шару;
- 4 – покриття прекурсором YBCO;
- 5 – розкладення прекурсору;
- 6 – наноструктурування поверхні;
- 7 – формування надпровідного покриття YBCO;
- 8 – осадження срібла;
- 9 – термообробка у окислювальному середовищі;
- 10 – вирівнювання стрічки;
- 11 – розрізання стрічки по довжині

Структура плівкових проводів 2-го покоління виробництва LANL і ORNL

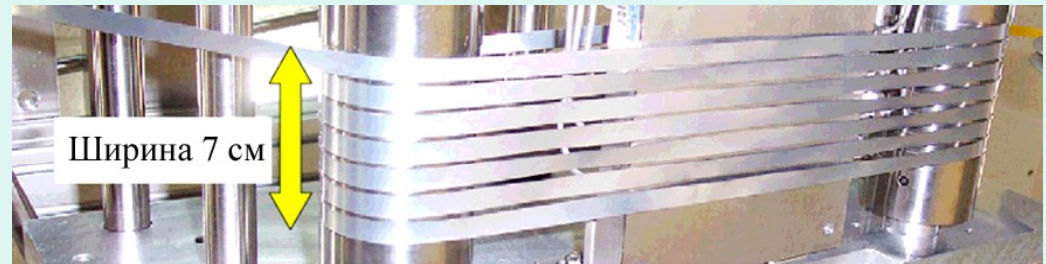
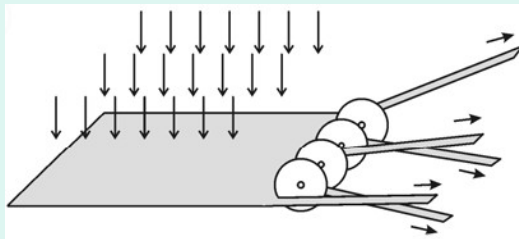
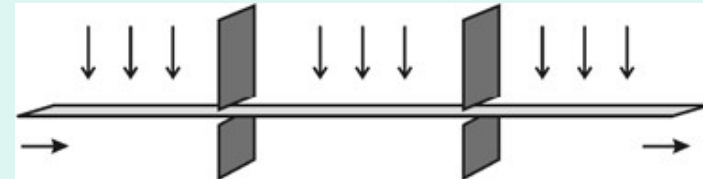
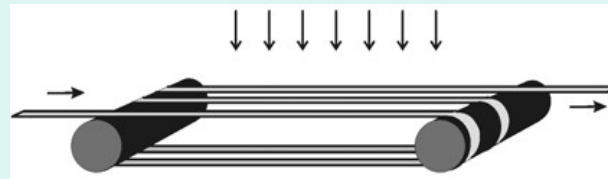
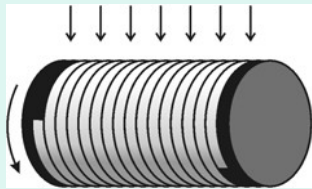
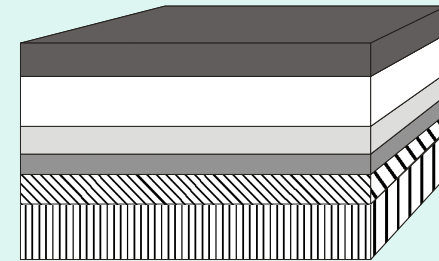
LANL, SuperPower

Шунт
 ВТНП
 30 нм SrTiO₃
 20...30 нм MgO
 10 нм IBAD MgO
 7 нм Y₂O₃
 80 нм Al₂O₃
 Хастелой С-276

ORNL, AMSC

Шунт (Ag)
 ВТНП
 75 нм CeO₂
 75 нм YSZ
 75 нм Y₂O₃
 Ni-5%W

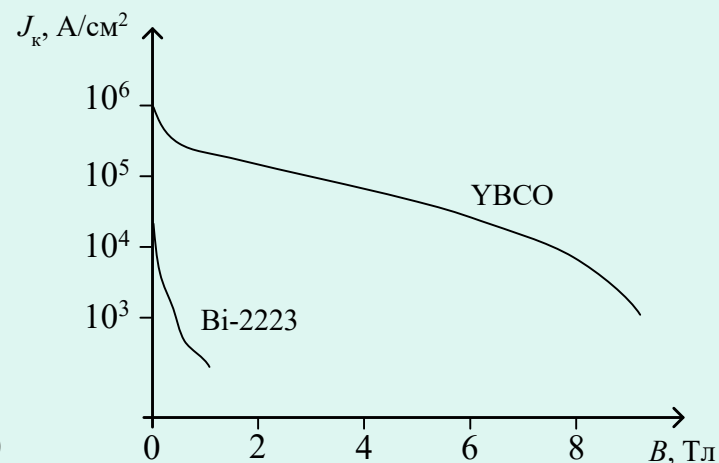
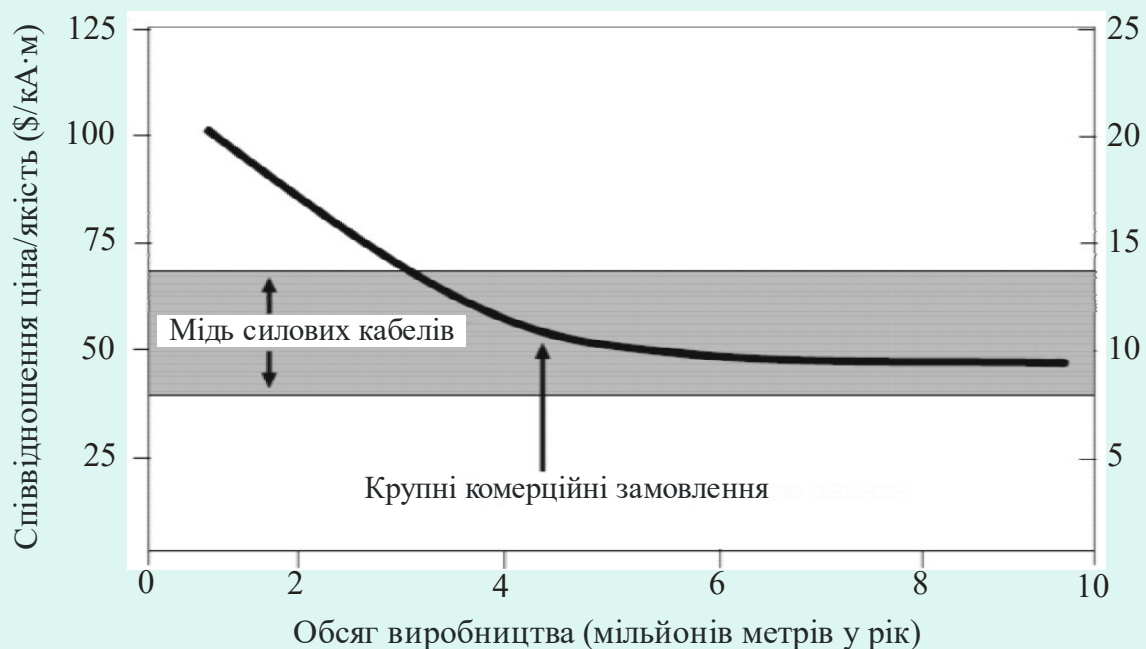

Розрізання стрічки
 на заводі SuperPower

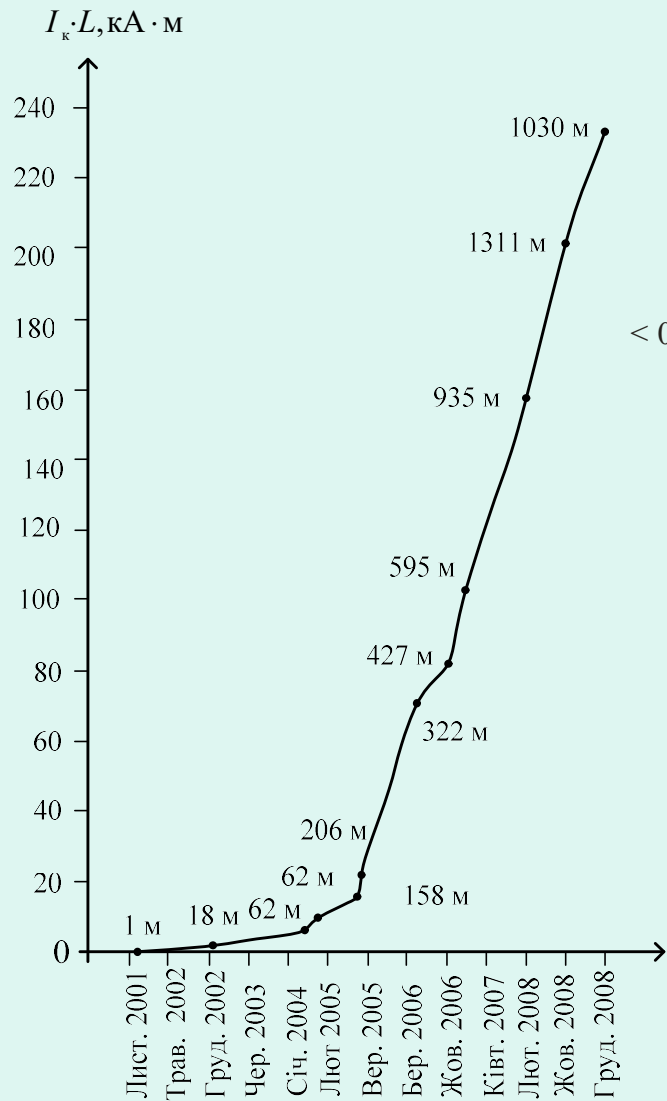
Розташування стрічки для багаторазового
 проходження крізь реактор (SuperPower, США)

ВТНП обмотувальні матеріали 2-го покоління

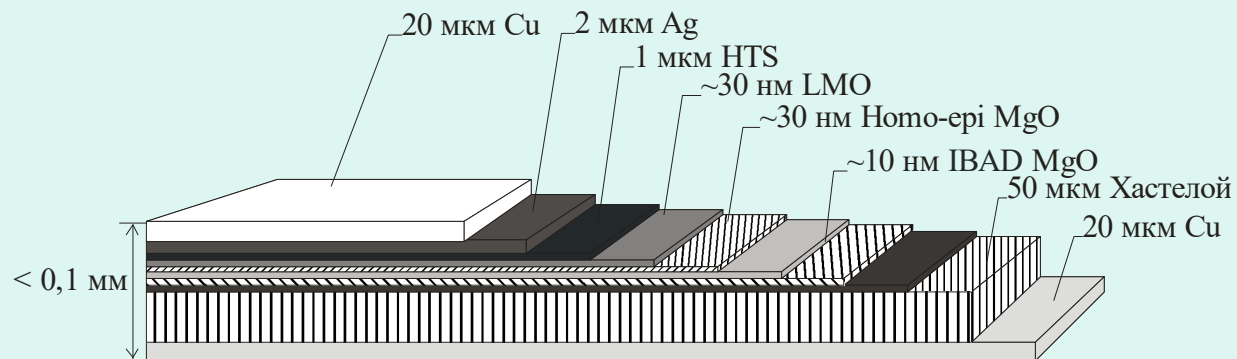
Прогноз зниження вартості ВТНП проводів 2-го покоління і початку їхнього інтенсивного комерційного використання (за даними компанії AMSC для умовного проводу „344” зі струмом 200 А)

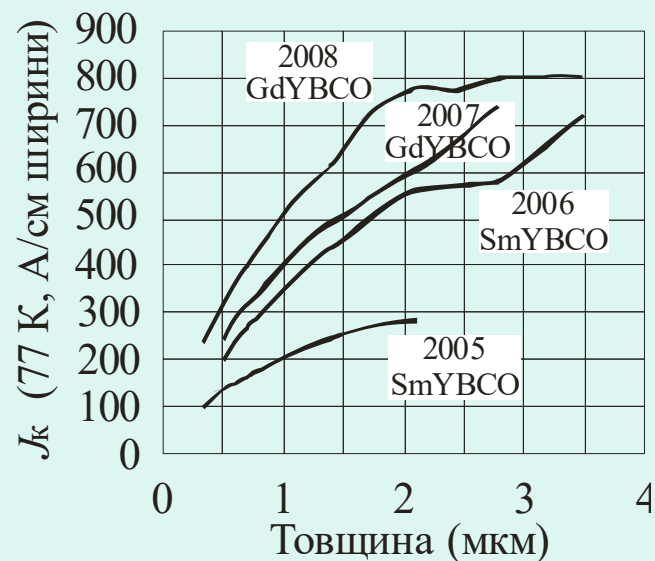
Порівняння залежності щільності критичного струму від магнітного поля для ВТНП проводів 1-го покоління (Bi-2223 у срібній трубці) і 2-го покоління (біаксально-текстурованого YBCO на стрічці зі сплаву Хастелой з осадженим буферним шаром товщиною 1 мкм зі стабілізованого ітрієм окису цирконію (YSZ))

Поліпшення характеристик
проводу 2-го покоління *SuperPower*
(з листопаду 2001 р. по кінець 2008 р.)

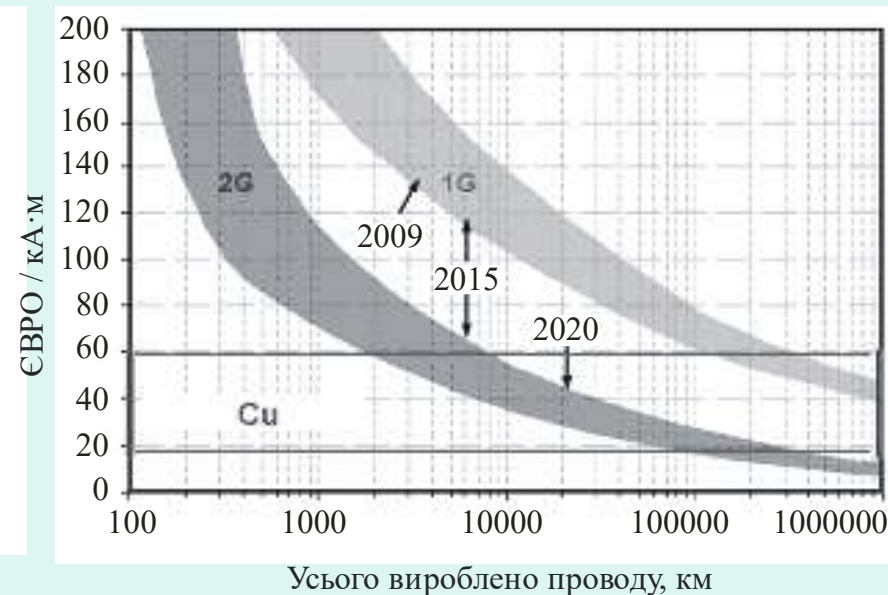
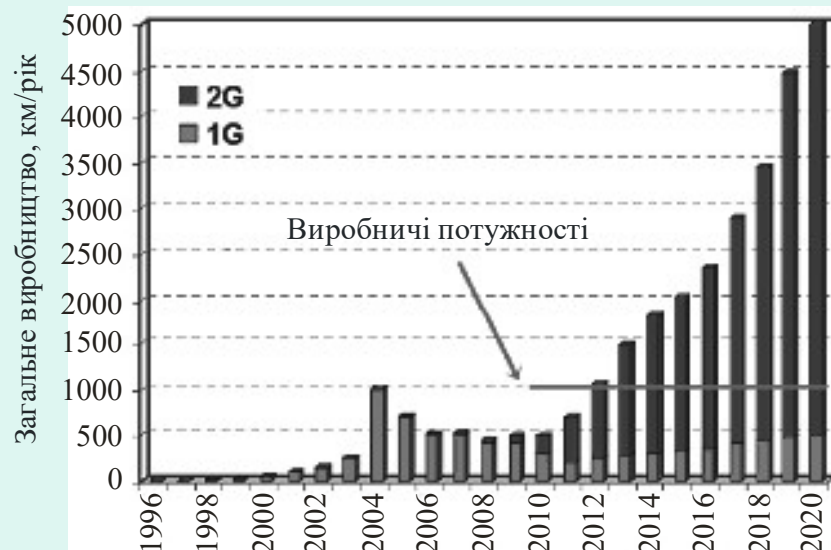

Структура ВТНП проводу виробництва *SuperPower*

Прогрес
у підвищенні характеристик товстих
плівок RBCO *SuperPower*

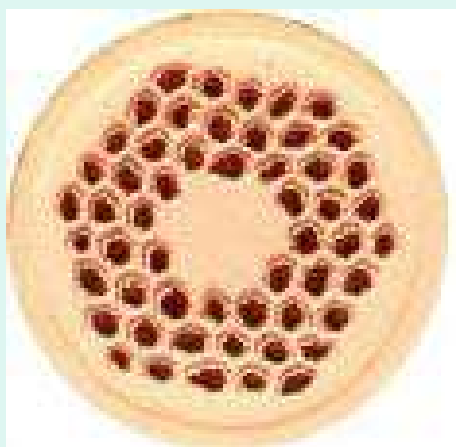
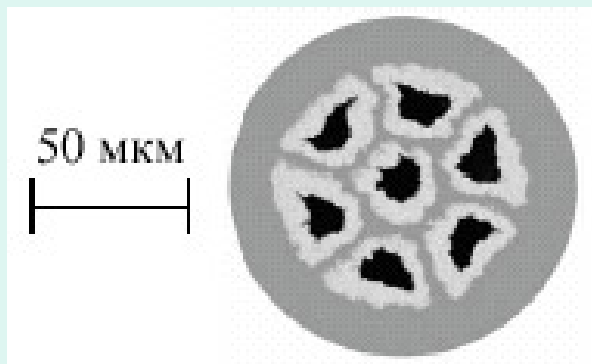
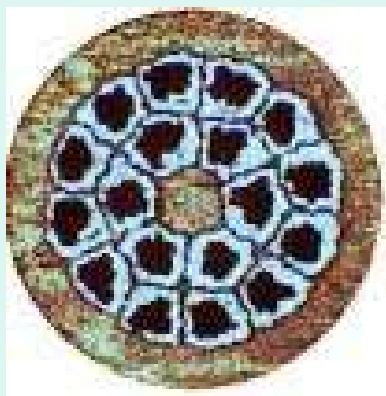
Прогноз розвитку об'єму виробництва і вартості ВТНП проводу

Технологія ВТНП шару	<i>MOCVD</i>	<i>MOD</i>	<i>PLD</i>	<i>PLD*</i>
Підложка	Хастелой	Ni-W (<i>RABiTS</i>)	Нерж. сталь	Хастелой
Максимальна довжина куска L_{max} , м	1311	130	510	10
I_k , А/см	153	300	403	150
$L_{max} \cdot I_k$ (кА·м)	201	39	206	2
Виконавці	<i>SuperPower,</i> <i>ISTEC</i>	<i>AMSC</i>	<i>Fujikura, Bruker, I</i> <i>STEC, Sumitomo</i>	<i>Theva,</i> <i>KERI</i>

Поперечний переріз багатожилевих діборідмагнієвих проводів різних типів, виготовлених *Hyper Tech* з використанням Nb хімічного бар'єру у мідній матриці:

- а) 19 жил, діаметр 0,834 мм;   б) 7 жил, діаметр 0,834 мм;
в) 61 жила, діаметр 1,01 мм;   г) прямокутного перетину

Стрічки виробництва *Columbus Superconductors Spa*

Проекти компанії *Hyper Tech*

Проект	Замовник
Магніт для ЯМР томографії	Національний інститут здоров'я (NIH)
Трансформатор та індуктор для живлення корабельного двигуна	ВМС США
Котушки для електродвигуна та генератора	NASA
Статор	NASA
Рефрижератор на принципі адіабатичного розмагнічування	NASA
Магніти для прискорювачів	Міністерство Енергетики (DOE)
Струмообмежувачі	Cambridge Univ., Rolls Royce plc (Великобританія)